

Rydbergsbilder

Den 28 september 1895, en vecka efter Rydbergs död, presenterades hans bild på omslaget av *Ny Illustrerad Tidning*.

Originalen var just det fotografi som enligt Susen var det bästa som tagits av honom under senare tid. "Det är från våren 91, då han af öfveranstängning var tjänstledig hela året och vi lågo här nere hos Far och Mor och Viktor bara åt och drack och sof och var därför ovanligt fet just då."¹ Att han masade sig iväg till fotograferen berodde antagligen på Per Lindell, som ville ha material till sitt praktverk *Autografier och porträtt af framstående personer*, i vars sjunde häfte Rydberg inflöt hösten samma år. Fotografiet reproducerades där med hjälp av *ljustryck*, en av de nya tekniker som gjorde det möjligt att trycka bilder med bevarade halvtoner. Metoden var dock ännu så dyr att den bara lämpade sig för exklusiva sammanhang. När Aftonbladet i januari 1895 ville illustrera första delen av sin serie "Framstående svenska skaldar" fick man hålla sig till den traditionella metoden, träsnitt på grundval av fotografi²:

¹ Se Andreas Hedbergs uppsats på sid 51-56 i detta nummer.

² Aftonbladet, veckoupplagan, 1895:1

Utvecklingen av de fotokemiska processerna gick dock snabbt, och inom några år skulle de komma att tränga bort träsnittet från marknaden. *Ny Illustrerad Tidning*, som satsade hårt på bilder och riktade in sig på en välbeställd läsekrets, låg (efter svenska förhållanden) i framkanten. Rydberg hade flera gånger förut varit omslagspojke, men såväl 1888 som 1893 hade bilderna byggts på träsnitt (i det senare fallet efter Edel-felts oljemålning). Men nu satsade man alltså på en högklassig reproduktion av en fotografisk bild. Inte med ljustryck, som i Lindells praktverk, utan med den billigare och för massproduktion mer lämpade autotypin.³ Förfarandet sågs dock ännu som så fint att firman som gjorde arbetet (Silfversparres autotypi) fick sitt namn tryckt under bilden, vid sidan av fotografens (Aron Jonason).

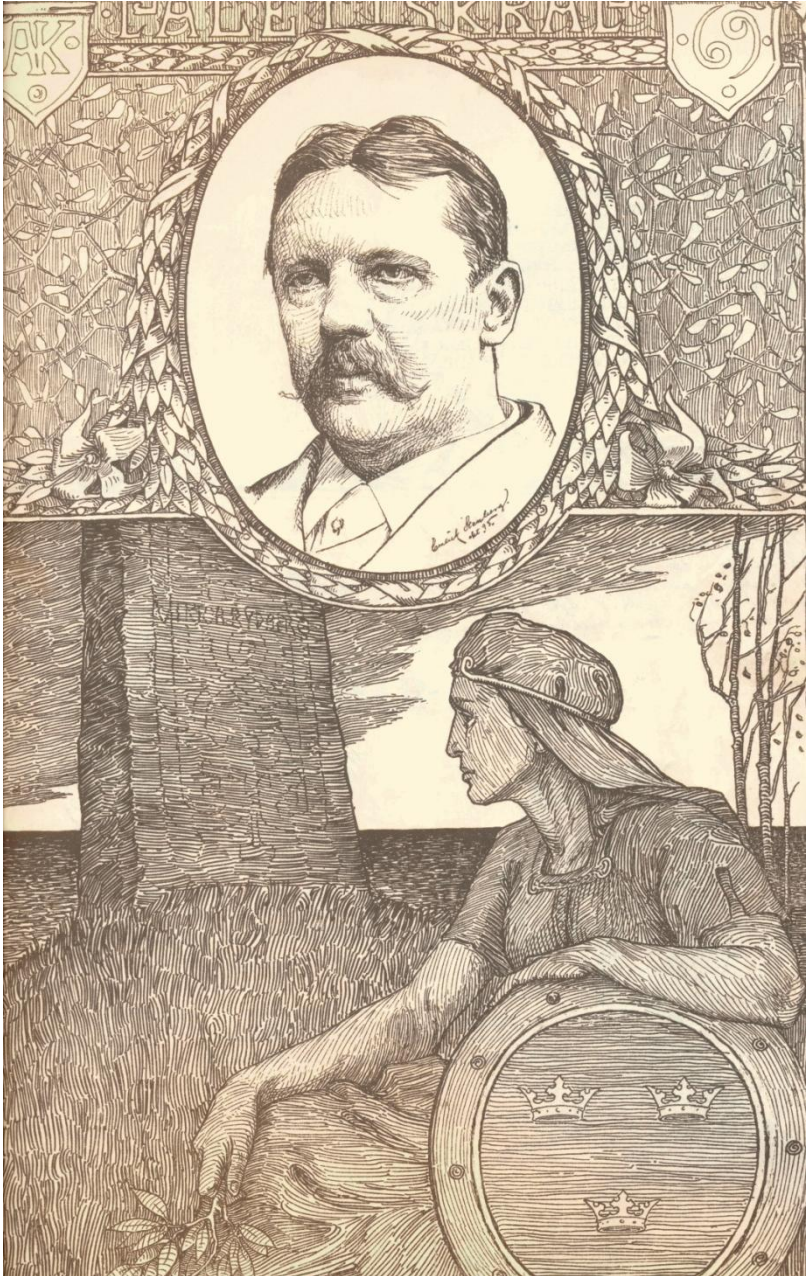
NIT:s bild fick stort genomslag och kom att bli förlaga för flera konstnärliga bearbetningar. Emerik Stenberg, en 22-årig elev vid Konstakademin – senare mest känd för sina folklivsmålningar från Dalarna – använde den som utgångspunkt för en etsning, daterad november 1895. Hans porträtt användes även på omslaget till akademielevernas tidskrift *Palettskrap*, där den innefattades i en komposition med en sörjande Svea (tecknad av Gunnar Hallström). Båda bilderna finns på nästa uppslag.

³ För en beskrivning av de olika reproduktionsmetoderna – träsnitt, ljustryck och autotypi – se Nordisk familjebok, andra upplagan (finns på nätet via Projekt Runeberg). Den illustrationshistoriskt intresserade kan jämföra artikeln om träsnitt i första upplagan (1892, dvs före teknikskiftet) med den i andra upplagan (1910).

Viktor Rydberg. Etsning av Emerik Stenberg (1895).

En annan som inspirerades av den illustrerade veckotidningen var målaren Oscar Björck (1860-1929). Björck hade studerat friluftsmåleri i Paris och Skagen och var också en framgångsrik porträttmålare. Men mest känd blev han för den väggmålning på Operakällaren vars oklädda fauner och nymfer våren 1895 orsakade moralpanik, mediehyseri och interpellation i riksdagen. Drevet stoppades (enligt den allmänna uppfattningen) av Viktor Rydberg, som dels formulerade ett lugnande sakkunnigutlåtande på Konstakademins vägnar, dels uttryckte sitt försvar för konstens frihet i skriften *Nakenhet och klädselsätt*.

Emerik Stenberg såg antagligen sin etsning som en chans att tjäna pengar och komma igång med karriären, men Björck tycks inte ha haft några sådana ambitioner med sin målning. Han behöll den nämligen själv i trettio år, innan han skänkte den till Stockholms högskola.⁴ Kanske vågar man gissa att han främst gjorde den som ett minne och ett tack för hjälpen.

Oscar Björck: Viktor Rydberg. Olja, 1895.

⁴ Den hänger nu på universitets konstvetenskapliga institution. Sten Karling, *The Stockholm University Collection of Paintings*, 1978, s. 273 och 510.

Ett exemplar av Stenbergs etsning finns i Kungliga bibliotekets samlingar, med den bifogade anteckningen "trol efter dåligt fotografi".⁵ Man har alltså inte uppfattat porträttet som likt. Antagligen för den inte passade in i den Rydbergsbild som blivit förhärskande, en bild där det manligt stridbara gärna lyftes fram. Vid besöket hos Aron Jonason 1891 hade också ett mer traditionellt och kraftfullt foto tagits, med lyft huvud och avbildning i rak profil. Men det var det andra och mjukare som Rydbergs valde att skicka till Per Lindell, tillsammans med det efterfrågade textbidraget:

Förläggarens önskan, att jag skulle skriva något självbiografiskt, kan jag icke uppfylla. Men jag begagnar tillfället att tacka alla, döda och lefvande, som visat mig välvilja och skänkt mig sin vänskap.

Vid en återblick på sin lefnad torde de flesta komma till den slutsats, att de emottagit mer godt än de gifvit.
Hvarifrån då öfverskottet?

Viktor Rydberg

Djursholm d. 3 september 1891.

Det är inte någon stridbar text, utan en som andas försoning. Signerad samtidigt som sista handen läggs vid *Vapensmeden*, romanen där Rydberg skriver sig bort från stridsmansrollen och istället för fram den milde Gudmund Gudmundsson som sitt alter ego. Fotografiet passar in: när Aftonbladet i januari 1895 publicerar sin träsnittsvariant talar man just om "Viktor Rydbergs blida drag". Och helt naturligt (tänker jag) är det just på hösten samma år som denna ireniska Rydbergsbild blir som allra mest efterfrågad: i landssorgen efter hans död.

*

⁵ Kungliga bibliotekets porträttsamling, Sn. 1-2.

Det andra fotot Susen nämner i sitt brev, Viktor som död, togs av Sven Scholander. Han hjälpte också till med stylingen, varom han berättar i sina memoarer (*Visan, lutan och jag*, 1931). Det är Susen som ringer:

”Sven, vill du inte komma hit och hjälpa mig med Viktor? Ser du, saken är den, att under de sista dagarna har min gosse inte blivit rakad, och nu ligger han där så stubbig och ful, han, som inte kunnat tåla att känna en begynnande skäggväxt på haka och kind. Jag har förgäves försökt få barberaren hit upp – han vill inte raka lik, säger han. Vill inte *du* nu vara mindre trångbröstad och hjälpa mig att få min gosse fin igen? Käre, kom är du *så* snäll!”

I Bonniers arkiv finns en kopia, insamlad till Bööks planerade biografi och försedd med anteckningen ”denna är väl för makaber?” Det var på femtioalet som döden var så makaber; men 1895 kunde Scholander utan problem sälja bilden till *Ny Illustrerad Tidning*, som hade den på förstasidan den 5 oktober.